

זמירות לסעודות-שבת שיסד האר"י הקדוש

ניקדן, תרגמן וצירף מבוא והערות

יהודה ליבס

כמה וכמה פירושים נכתבו לשירים. הנפוץ שבהם הוא פירושו של ר' ישראל סרוג (שנחשב בעבר לתלמידו הישיר של האר"י). פירוש זה נדפס כמה פעמים בספר "נעים זמירות ישראל" (לבוב תקנ"ד), וכן מצוי הוא ברוב כתבי-היד של השירים, נוסח כתבי היד עולה לאין ערוך על הנוסח הנדפס. בכתבי יד מצוי גם פירושו הקדום של ר' מאיר פופרש (ירושלים אוסף מוסאיוף 8/2). כן מצוי פירושו של מהר"ן ז"ל, ואין להכריע בו אם הוא של ר' נתן העזתי, או של ר' נתן שפירא ירושלמי (ירושלים 484 80). פירוש אחר הוא פרוש "מנחת יעקב" מאת יעקב בר רפאל הלוי, שנדפס בכמה סידורים וספרי תיקוני שבת (תיקוני שבת, דפוס פראג שנת ת"א כנר-אה). ר' יעקב שיבץ בפירושו חלק גדול מפירושו של סרוג. יש לציין גם את הפירוש בספר "חמדת ימים" (אזמיר תצ"א) וכן פירוש "פרחי שושנים" (פעטרקוב תר"ע); שיר של מנחה פורש גם בס' "סידורו של שבת" לר' חיים מטשערנאוויץ (וורשא תרס"ט). גם פירושים אחרים מצויים בכתבי היד, ואין שמות מתבריהם ידועים.

יותר מאלה מעידים החיקויים לשירים על תפוזתם הרבה. האר"י לא חיבר זמירות אלא לשלוש סעודות השבת, ומקובלים שבאו אחריו חיברו במתכונתם גם לשאר החגים ומועדי ישראל. חיקויים אלה לשונם היא לשון שירי האר"י וכן שווים הם להם בצורת הבתים ובחריזה ובדרך כתיבת האקרוסטיכון. הפתיחה לשירים מועתקת לרוב כלשוונה. בין כתבי החיקויים יש למנות את נתן העזתי (זמירותיו נדפסו בס' חמדת ימים, אזמיר תצ"א) והמקובלים יוסף חיים, מנחם די לונזאנו (שם) וששון בן מרדכי (על כך העירני ד"ר מאיר בניהו, ועיין בספרו שירה ופיוט של יהודי בבל, ירושלים תשל"ל).

השירים תורגמו פעמים מספר. לעברית תרגמם

עם המהפכה הגדולה שחולל האר"י (ר' יצחק לוריא אשכנזי) בתורתה העיונית של הקבלה, החלה הקבלה במאה השש-עשרה, בעיר צפת שבגליל, להטביע חותמה על דמותו של העם היהודי גם בדרך הכנסת מנהגים וחידושים ליטורגיים. בתחום זה בולטים במיוחד מנהגי השבת של המקובלים ששיוו ליום זה אופי חדש. הרבה ממנהגים אלה קשורים בשלוש סעודות השבת המסורתיות (בערב, בבוקר ובשעת המנחה), וחשובים שבהם השירים שלפנינו. שמו של האר"י חתום בראשי הבתים, ונמצא ששירים אלה הם מן הדברים המעטים שכתב הוא בעצמו.

השירים נכתבו ארמית בחיקוי ללשונו של ספר הזהר. ואכן משתקפים בלשון השירים תכונותיו של הניב המיוחד שבו נכתב הזהר, וזאת מלבד השיבוצים המרובים והרמזים הישירים לספר זה. יש מן הפרשנים מי שנותן טעם נוסף לכתיבת השירים ארמית — כדי שלא יבינו בהם המלאכים, שכידוע אינם מכירים לשון זו.

מנהגי ישראל שיסודם בקבלה הם בבחינת רמזים לעניי העולמות העליונים, ואמנם זה תוכנם של השירים שלפנינו. וכך כותב ר' חיים ויטל (רח"ו) בהקדמתו לשיר של ערב ב"שער הכוונות": "לאחר האכילה היה נוהג מורי ז"ל לומר פזמון אחד בקול נעים. והוא ז"ל תיקן ג' פזמונים מיוסדים ע"ד חכמת האמת (היא חכמת הקבלה י. ל.) בכל פרטי הכוונות של שבת. פזמון אחד לסעודת הלילה ופזמון אחד לסעודת שחרית ופזמון אחד לסעודת מנחה".

בשירים מתוארים מנהגי המקובלים בשעת סעודת השבת, ומוסבר הטעם הקבלי לכל מנהג. שירים אלה נפוצים הם עד מאד, ובקהילות רבות, אשכנזיות (בעיקר חסידים), ספרדיות ומזרחיות, מזמרים את הפזמונים בשלוש הסעודות (דווקא לפניהן) במנגינות עריבות.

הגירסאות רשמתי רק את בעלי המשמעות שבהם, שמא יש בהם כדי לתרום להבהרת הנוסח המקורי, כי החילופים, השינויים והשיבושים רבים הם לאין ספור. עם זאת הקפדתי לציין נוסח דפוס ראשון בכל פעם שסטייתי ממנו, וכן ציינתי את מקור הנוסח שבפנים.

בניקודם של השירים הקפדתי לשמור בראש וראשונה על משקל השיר, וכן על הדקדוק הארמי המקובל ועל הכתוב במילונים של הניבים הארמיים השונים. לניקוד השירים המובא בספרים ייחסתי רק חשיבות שלישית במעלה.

בפירושי הערתי רק הערות שקופות ובולטות מפשט השירים, ואינני מתיימר שירדתי תמיד לעומק כוונותיו הקבליות של האר"י. עם זאת דעתי היא שבשירים אלה הולך האר"י בדרך הקבלה המסורתית ורוב רמזיו מתבארים לפי ספר הזהר. אין למצוא כאן איפוא את תורתו החדשנית הידועה בכינויה הטכני "קבלת האר"י". (בדרך הפוכה הלכו המפרשים המקובלים הקדומים).

עלי להודות לפרופ' ג. שלום, לד"ר מ. בניהו שעזר לי בעצותיו, למר דוד תמר, ולד"ר רבקה שץ, וכן לידידי מר משה אידל ולאשתי היקרה.

העבודה נעשתה לפי פנייתה של ד"ר רבקה שץ בשביל הסמינר הגערך בצפת מטעם החוג לפילוסופיה עברית וקבלה של האוניברסיטה העברית במלאת ארבע מאות שנה לפטירת האר"י.

נפתלי בן מנחם בספרו זמירות של שבת (ספריית השבת, תש"ט) והוא צירף להם גם הערות מספר. תרגום פיזי מצוי בספרו של אשר בן ישראל שבת שבנסתר (ירושלים תש"ט). שלום תרגם לגרמנית אזמר בשבחין Zur Kabbala und ihre Symbolika p. 190-192. 1960. ולאנגלית תורגם חלק משיר של ערב בספרו של ג. שלום On the Kabbalah and its Symbolism Die Lyrik. 1969. בספרו "שירת הקבלה" (der Kabbalah, Wien-Leipzig, 1920) תרגם מאיר ויגר את השירים לגרמנית. (על תרגום זה באה ביקורת צודקת ב"התקופה" כרך ח).

בהכנת מהדורה זו היו לפני כל התרגומים והפירושים הנזכרים. בקביעת נוסח השירים נזקקתי בעיקר לדפוס ראשון (להלן ד"ר) שבו נדפסו השירים והוא ספר "יפה נוף" שנדפס בוויניציה ככל הנראה בשנת של"ד (שנתיים אחר מות האר"י!), וכן לנוסח שבשער הכוונות (ירושלים תרס"ב), והשוויתי לנוסח בסידורים ותיקוני שבת מרובים. כן בדקתי עשרות כתבי-יד שהם או צילומיהם נמצאים בבית הספרים הלאומי בירושלים, ועיינתי גם בגרסאות שמביא הרב זלוטניק מכתב-היד שברשותו (נרות שבת כרך ד).

לא דבקתי בנוסחו של אחד מן הספרים הללו אלא שקלתי כל מקרה לגופו, והכרעתי לצד הנוסח הסביר והמקובל והמתאים למשקל השיר. בחילופי

זמר לסעודה ראשונה

1.	אַתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא	התקיננו סעודת
2.	דְּמַהֲיִמְנוּתָא שְׁלִימָתָא	האמונה השלימה
3.	חֲדוּתָא דְּמַלְכָּא קְדִישָׁא.	חדוות המלך הקדוש.
4.	אַתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא דְּמַלְכָּא.	התקיננו סעודת המלך.

1. בזהר (שם): "ר' שמעון כד הוה אתי לסעודתא, הוה אמר הכי: אתקיננו סעודתא דמהימנותא עלאה, אתקיננו סעודתא דמלכא. והוה יתב וחדוי".
2. (שם): "דאינון סעודתי מהימנותא שלימתא".
3. (שם): "ווי ליה לבר נש דלא אשלים חדותא דמלכא קדישא, ומאן חדותא דיליה, אילין תלת סעורי דתי מהימנותא... וכולהו חדו על חדו מהימנותא שלימותא מכל סטרוי".

לפני השיר (וכן לפני שני השירים האחרים) מובאת בכל הסידורים וההוצאות המאוחרות יחסית הכרזה זו. כך היו מכריזים רשב"י וחבריו לפני סעודות השבת (לפי הזהר ח"ב דף פח ע"ב). הכרזות אלה באות גם ב"סדר של שבת" שבהנהגות האר"י (מ. בניהו, ספר תולדות האר"י עמ' 341). אבל בד"ר לא כתוב אלא: "לסעודה ראשונה של שבת לנוקבא דועיר אנפין לעטרה בסוד מטה מוצע, ושלחן ערוך ונר דלוק וקידוש על היין וטוב לאמרם קדם הקידוש".

5. דָּא הִיא סְעוּדָתָא
6. דְּחַקְל תְּפוּחִין קְדִישִׁין.
7. וְזַעִיר אֲנַפִּין וְעֵתִיקָא קְדִישָׁא
8. אֲתִין לְסַעְדָּה בְּהֵדָה.
- זו היא סעודת
שדה תפוחים קדושים.
וקצר אפיים והעתיק הקדוש
באים לסעוד אצלם.

1. אַ זְמַר בְּשַׁבְּחִין
2. לְמַעַל גּוּ פְתַחִין
3. דְּבַחְקַל תְּפוּחִין
4. דְּאֲנִין קְדִישִׁין
5. נַ זְמַן לֵה הֶשְׁתָּא
6. בְּפִתּוּרָא חֲדָתָא
7. וּבְמִנְרֵתָא טַבְתָּא
8. דְּנִהָרָה עַל רִישִׁין
9. מִינָא וּשְׁמַאֲלָא
10. וּבִינְיָהוּ כְּלָה
- אומר בשבחים
לבוא בפתחים
שבשדה תפוחים
שקדושים הם.
נומיננה עתה
בשלחן חדש
ובמנורה טובה
המאירה על ראשים.
ימין ושמאל
וביניהם כלה

(שבת קיח ע"א): "אמר ר' שמעון בן פוי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים שלוש סעודות בשבת ניצול משלוש פורעניות. מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג".
7. ועיר אנפין הוא ניגודו של אריך אנפין שהוא תרגום ארך אפיים, לפיכך תרגמתי כשם שתרגמתי (ובתרגומו האנגלי של שלום the Impatient). מקורו ר' של עתיקא קדישא הוא ב"עתיק יומין" שבדניאל (ו ט).

משקל השיר v — — — — — וחריזתו = שין בסופי הבתים, נוסף על החריזה הפנימית שבכל בית.
1. כך גם בד"ר (אמנם מנוקד שם שִׁבְחִין בשין שמא־לית), אבל בשער הכוונות ובנוסחאות רבים — אסדר במקום אומר, ונראה לי כשיבוש שמקורו בשיר הבוקר שפתיחתו אסדר לסעודתא. ר"י סרוג דורש את המלה אומר מלשון זימור וכריתת כוחות הרע במזמ־רות.
2. בד"ר כתוב תמורת זאת — למיעל ביה פקחין, ולא מצאתי נוסח כזה בשום מקום אחר. אבל מצוי הנוסח — למיעל ביה גו פתחין.
3. נזמן רומז אולי לזימון של ברכת המזון. לה — לשכינה והיא הנושא אף בהמשך.
4. יש כאן זכר הפסוק: "בהיטיבו את הנרות" (שמות ל, ו). טבתא: בכ"י בודלי 1922.2 שבתא.
5. דנהרה — בכ"י דנהורא, דנהרין.
6. כלומר מידת החסד ומידת הדין, ויש מפרשים גם על שלושת הימים שלפני השבת ושלושת הימים שאחריה.

8—5. לפי הוזהר (שם) כל סעודה משלוש סעודות השבת היא כנגד אחד משלושת הפרצופים העליונים הנזכרים כאן (חקל תפוחין קדישין, זעיר אנפין ועתי־קא קדישא). חקל תפוחין קדישין היא השכינה (המקובלים כינוה כך לפי דרשת חז"ל על בראשית כז, כו, המוזהה את ריח השדה שבפסוק עם ריח גן עדן מכאן, ושדה תפוחים מכאן, ועיין רש"י שם. וראה זהר חדש מדרש רות הוצאת הסולם סימן תק). והיא כנגד סעודת הערב ולכן היא נושא שיר זה (השכינה נקראת בזהר שבתא דמעלי שבתא, כלומר — שבת של ערב שבת). עתיקא קדישא הוא כנגד סעודת הבקר, וזעיר אנפין כנגד סעודה שלישית (כך נדרש הפסוק — ישעיהו נח יד — כנגד שלוש הסעודות וכנגד שלוש הפרצופים). את הרעיון ששאר שני הפרצופים באים להשתתף בסעודת כל אחד מהם לא מצאתי בס' הוזהר. בזהר (שם) נאמר שר' אבא היה נוהג להכריז לפני כל סעודה: "דא היא סעודתא קדישא דעתיקא קדישא סתימא דכולא... דא היא סעודתא דקב"ה" וכן בשאר הסעודות, והכרוה זו (כהכרות הרשב"י לעיל) אומצה כאן ע"י האר"י. ועוד כתוב שם בין השאר: "ועל דא בעי בר נש לאתענגא תלת זמנין אלין דהא בהא תליא מהימנותא דלעילא בעתיקא קדישא ובעיר אנפין ובחקלא דתפוחין... ולקבלייהו בעי לאשלמה סעודתיה... משום דאיהו מהימנותא שלימתא". המקובלים חילקו קטע זה שב־זהר לשלושת חלקיו העוסקים כל אחד באחת משלוש הסעודות, ונהגו לומר כל חלק לפני הזמר (משירי האר"י האלה) השייך לאותה סעודה, וכך נדפס בסידור־רים. עצם מנהג שלוש סעודות השבת מקורו בגמרא

11.	בְּקִשׁוֹתֶיךָ אֱלֹהֵי	יוצאת בקשׁוטים
12.	וּמְגִינֵי וּלְבוּשֵׁיךָ	וכלים ולבושים
13.	יְחַבְּקֵנִי בְּעֵלָה	יחבקנה בעלה
14.	וּבִיסוּדָא דִּי לָהּ	וביסוד אשר לה
15.	דְּעֵבֵד נִיחָא לָהּ	הגורם לה נחת
16.	יְהֵא כְתֵשׁ כְּתִישֵׁיךָ	יכתוש כתוש
17.	צְוֹחֵיךָ אוּף עֲקֵתֶיךָ	צעקות גם צרות
18.	בְּטִילֵיךָ וּשְׁבִיתֶיךָ	בטילות ושובתות
19.	בְּרַם אֲנִפֵּיךָ חֲדָתֶיךָ	אך פנים שמחות
20.	וּרוּחֵיךָ עִם נַפְשֵׁיךָ	ורוחות עם נפשות
21.	חַ דּוּ סִגְיֵי יִיתֵי	שמחה גדולה תבוא
22.	וְעַל חֲדָה תִּתֵּי	ככפל כפליים
23.	נְהוֹרָא לָהּ יִמְטֵי	אור לה יגיע
24.	וּבִרְכָן דְּנַפְשֵׁיךָ	וברכות הרבות

12. כלים = בגדים.
 13. בעלה — הוא זעיר אנפין.
 14. יסוד — היא הספירה התשיעית שסמלה הוא אבר המין.
 16. כתש כתישין — ביטוי זהירי הקשור בתיאור הזיווג שבין הספירות האלוהיות יסוד ומלכות. זהר ח"ג דף רמו ע"א"ב: "בלולה בשמן כתית (במדבר כח ה) . . . מאי כתית אלא רמו הוא דקא רמיו לשמשא בנוקבא לאנגדא לגבה שמן כתית כדקא יאות לה . . . לאפקא מויתים דאינון שייפין (כלומר אברים) בגופא ולאמא שכא ההוא נגידו מלעילא בכל שייפא ושייפא לא הוי אלא כתית. וצדיק (ספירת יסוד) איהו דכתיש כתישין ואפיק מכל אינון שייפין עלאין דאינון ויתים קדישין משח רבו בתיאובתא שלים לגבי נוק" ביה. ואי לא כתיש לא יפוק ההוא משחא אלא בלא תיאובתא דשייפין. וההוא נגידו לא אתהני מניה נוקבא ולא הוי כדקא יאות עד דתהא בלולה מניה מכל שייפין וע"ד בלולה בשמן כתית לאתהנאה ול" אתזנא מניה". השמן הכתית (שאונקלוס תרגמו משח כתישא) מסמל את השפע האלוהי שהוא בחינת שכבת הורע שמטיל היסוד בשכינה. אין שמן זה נקרא "כתית" ו"בלול" אלא בשעה שנמוג מכל האיברים העליונים (הספירות שלמעלה) ורק אז הוא משובח (כך לפי תורת הרפואה של הימים ההם), ורק אז נהנית ממנו הנקבה (ומכאן — עביד ניחא לה, שב" שיר). כתיש כתישין פירושו מושך וממוג מכל הספירות העליונות להטיל בשכינה את השפע העליון. נ"א — כתיש נפישין.
 17. כינויים הם אלה לכוחות סטרא אחרא, שלפי הזהר (במקומות רבים) אין להם רשות לפעול ביום השבת. (ר' שורה 61 ואף שיר המנחה שורה 13 ואילך). בכמה כ"י: "עתיקין" במקום עקתין.
19. אמנם לפי הדקדוק הארמי המקובל יש לתרגם כאן — "פנים חדשות"; ואמנם כך פירשו המפרשים (כולל ר"י סרוג) ותרגמו כל המתרגמים. אעפ"כ סבור אני שלפנינו צורת בינוני פועל נקיבה רבים משרש חדה (במקום — חדין). ונהג כך האר"י מפני החרוז והרי מדרכה של לשון הזהר ליצור לפעמים את צורת הרבות על-ידי הוספת סיומת ריבוי הזכרים ין אחרי ת' הנקיבה. והשווה צורות כגון "נשמתיך", "סעודתיך" "גולגלתיך" "רעותיך" "בעותיך" "מתיבתיך" (עין מ. צ. קדרי, דקדוק הלשון הארמית של הזהר, 208 (2) (ג)); ולא זו בלבד, אלא אף באותו בית ממש בשירנו (שור"ה 17) נמצאת המלה "עקתיך", שאין לטעות בה ולגרוס שהת' שורשית היא. נמצא שהאר"י הרבה להשתמש בצורות כאלה שהרי לפחות שלוש נמצאות בשירנו. וראה גם שיר של בוקר שורה 35 בהערה. ואם נתרגם "חדשות" הרי המשפט חסר נשוא הוא לכאורה. ולגופו של עניין, — הרי הפועל חדה מצוי דווקא בצירוף עם רוחין ונפשין (כך למשל בשירו המפורסם של ר"י נג'ארה "יה ריבון") — "יחדון רוחין ונפשין", ונראה שמקור הצירוף הוא בס' הזהר). לעניין רעיון החדווה בשבת ר' הערה לשורה 3 של ההכרזה שלפני השיר ובבית הבא. מאידך אמנם מצוי לרוב בס' הזהר רעיון הנשמה והרוח החדשים שזוכה בהם האדם ביום השבת (ר' שורה 29, אבל פנים חדשות לא מצאתי).
 21. בכ"י וכן בכמה דפוסים מאוחרים במקום ייתי — יסגי, והוא מנוגד למליצה ולחריזה הפנימית. נ"א — ירתי (ירתי), כלומר — יורשים.
 23. ימטי — פועל יוצא שנושאו בעלה של השכינה, אבל אפשר לנקד גם ימטי (יוד חרוקה). ומצאתי אף את הנוסח: דמתין.
 24. ברוב כתבי היד — וברכאין.

קרבו שושבינים	ק ריבו שושבינין	25.
הכינו קשוטים לכלה	עבדיו תקונין	26.
להרבות במיני מזונות	לאפשה זיגין	27.
ודגים עם עופות	ונונין עם רחשין	28.
לרכוש נשמות	ל מעבד נשמתין	29.
ורוחות חדשות	ורוחין חדתין	30.
בשלושים ושתים נתיבות	בתרתי ותלתין	31.
ובשלשה שריגים	ובתלתא שבשין	32.
וכתרים שבעים לה	ן עטרין שבועין לה	33.
ומלך העליון	ומלכא דלעילא	34.
שיתעטר הכל	דיתעטר כלא	35.
בקדוש קדושים	בקדיש קדישין	36.

ונייחא ברזא דתלתין ותרין שבילין ותלת דרגין דאת-
 כלילת בהו רזא דסהדותא דעובדא דבראשית דהיינו
 ויכלו השמים והארץ וכל צבאם וגו' ויכל אלהים
 דאית בסהדותא דא תלתין וחמש תיבין תלתין ותרין
 שבילין ותלת דרגין דתפוחין קדישין. תלת דרגין
 דאינון שביעי שביעי שביעי (שלוש פעמים נזכרת
 המלה שביעי ב"ויכולו") אית ביה רזא לעלמא
 עלאה ורזא דעלמא תתאה ורזא דכל מהימנותא. תלת
 זמנין אלהים. חד עלמא תתאה וחד פחד יצחק וחד
 עלמא קדישא קדש קודשין". מתוך כך אפשר אולי
 לייחס את שלושת השריגים לספירות מלכות, גבורה
 ובינה. ולענין זה עיין גם הפיסקה מ"כוונות האר"י"
 המובאת בהערתי לשורה 55.

33. בד"ר — עלה במלה אחת ונראה שהצטרף מ"ע
 לה. בשאר הנוסחאות — ועטורין שבעים לה, ומצוי
 אף הנסח — ועטורין די לה, ואף — ועטורין די לה
 שלה. ולא גרסתי כך מפני המשקל ובמקורו בזהר
 (ראה להלן) כתוב "עטורין", בלא ו' וכך נראה לי
 עיקר. ענין שבעים עטורי הכלה מקורו בזהר ח"ב דף
 רה ע"א: "נקודה תתאה (היא השכינה) נהרא לסלקא
 לעילא (בשבת) בשפירו דעטרין שבעין חולקין יתיר
 וסבא דסבין אתער". ושבעים העיטורים כנגד שבעים
 מלות הקידוש, וראה שורה 55 ובהערה שם.

35. 36. קדיש קדישין — כך בשער הכוונות; ובד"ר
 קודש קדישין, ואינו תואם את המשקל. ובכ"ר אף —
 מקודש קודשין. הכוונה לכתר עליון (הוא סבא דס'
 בין), אבל אפשר גם כן שהיא הבינה (והשווה להלן
 שורה 55 "בשבעין עטורין דעל גבי המשין" — והם
 חמישים שערי בינה. ואמנם נקראת ספירה זו בס'
 הזהר קודש קדישין). ואולי הכוונה ב"חמשין" לחמ"י
 שים הברכות שנתברכו בהן האבות לפי חז"ל, הרמוי
 זות במלת "כל" שבתורה. ושמא גם הביטוי "דיתעטר
 כלא" דכאן רומז לכך. וכך לפי קצת מפרשים.)

25. ת"ח הם שושביני הכלה (השכינה).
 26. תקונין — הם ההכנות לכבוד שבת.
 27. ניקוד המילה זיגין מתברר בשיר מתוך המשקל.
 28. הדגים הם סמל הפיריון ומנהג אכילתם בערב
 שבת קשור לדעה המקובלת מן הגמרא שעונתם של
 ת"ח בערבי שבתות.
 29. כאן מפורש רעיון הנשמה היתירה, שמקבלים
 בני האדם ביום השבת. רעיון זה שכיח מאד בס' הזהר
 (ר' למשל ח"ב קלה ע"ב — הוא הקטע שנוהגים חסי'
 דים לאמרו בערב שבת לפני תפילת ערבית — "ויכולן
 מתעטרין בנשמתין חדתיין"; וכן דף קלו ע"א שם
 נזכרות גם הרוחות החדשות). ענין זה מקורו בגמ'
 רא — ביצה טז ע"א: "א"ר שמעון בן לקיש גשמה
 יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת ולמוצאי שבת
 נוטלין אותה הימנו, שנאמר (שמות לא יז) שבת
 וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש".
 31. אלה ל"ב נתיבות פליאות חכמה (מקורם הספרות
 תי הוא בס' יצירה), שהם מקור הנשמה היתירה. ר'
 הקדמת תיקוני זהר (ורשא 1866 דף יג ע"א) "... לב
 נתיבות ואיהי שבת, והיא שכינתא עלאה (בינה)
 דאיהי תורת חכם, ובה לב מבין, ואיהי גשמה יתירה
 בשבת (המלה לב רומזת גם ל"ב נתיבות החכמה)".
 משם יורדת הנשמה דרך שלושת העמודים המהוים
 את בנין הספירות (חסד, דין ורחמים) — והן שלושת
 השריגים. וראה ההערות להלן.
 32. שלושה שריגים שבבראשית מ' י, תרגמם אונ'
 קלוס — תלתא שבשין. (שבשין — ג"א — שבילין).
 31. 32. שלושים ושתים ועוד שלושת השריגים ביחד
 ל"ה הם רומזים ל"ה המלים שבקידוש (עיין שורה
 55). ור' זהר ח"ב רז ע"ב: "קדושה דמעלי שבתא דא
 איהי קדושה דשבת בראשית. דהא אתקדש מתלתין
 ותרין שבילין ותלת דרגין דתפוחין קדישין. ובעינן
 לאדכרה על האי קדושה כללא דעובדא דבראשית

חקוקים ונעלמים	ך שימין וסתימין	37.
בתוכה כל עולמות	בגה פל עלמין	38.
אבל עתיק יומין	ברם עתיק יומין	39.
הלא יבטוש בטוש	הלא בטש בטישין	40.
יהי רצון מלפניו	י הא רעוה קמה	41.
שתשרה על עמו	דתשרי על עמה	42.
המתענג לשמו	דיתענג לשמה	43.
במיני מתיקה ודבשו	במתקין ודבשין	44.
אערוך בדרום	א סדר לדרומא	45.
מנורה הנעלמה	מנרתא דסתימא	46.

בתרא כה ע"ב: "אר" יצחק הרוצה שיחכים ידריים ושיעשיר יצפין וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום". המקובלים ראו א"כ במנהגם זה סגולה לחכמה ועושר; וכן מצאו בכך כדרכם סמליות קבלית: לפי דעה אחת שבתיקוני זהר המנורה היא חכמה והיא משפיעה במלכות דרך ספירת החסד הנקראת דרום, ובשעה שמושפעת ממנה נקראת גם המלכות מנורה, והשלחן היא המלכות בשעה שמתגלית בה הבינה המשפיעה דרך גבורה (צפון). הקדמת תיקוני זהר (הוצאת ורשה 1866 דף יג): "מנרתא דא רישא... ומנרתא לימינא ואתמר בה הרוצה להחכים ידריים בגין דתמן מוחא ברישא. וחכמה במוחא שריא וביה נהיר מנרתא בגין דאיהו משחא דאתמר ביה כשמן הטוב על הראש (תהלים קלג ב)... פתורא דא לבא ואתמר ביה שלחן בצפון, ודא שכינתא תתאה איהי מנרתא כד נטלא מימינא ושריא עלה חכמה ואתמר בה הרוצה להחכים ידריים; וכד נטלא משמאלא דאיהי גבורה אתמר בה הרוצה להעשיר יצפין ושריא עליה בינה דאתמר בה ברכת ה' היא תעשיר". ענין זה מצוי בזהר וגם כהוראת מנהג. אבל בקטע זה הסימבוליקה הקבלית שונה במקצת. המנורה היא ספירת בינה שחכמה כלולה בה, והשולחן היא המלכות שהרי עיקרה הוא דין (תיקוני זהר תיקון כד, בהוצאה הג"ל דף סח ע"א): "יצריך אתתא לאתקנא שרגא כליל שבת לימינא ואתחשיב לה כאילו תיקנה מנרתא בדרום ופתורא בצפון. ואנון שכינתא עלאה (בינה) ושכינתא תתאה. שכינתא עלאה מנרתא... בגין דחכמה תמן... פתורא אית לתקנא לה לגבי צפון ופתורא איהי שכינתא תתאה... ובביחא דלא אנון מתקנין אלין תיקונים כליל שבת אושפיזין אמרין לאו איהי דא דירה דישראל...". ור' זהר ח"א דף ב ע"ב בהשמטות, דף כו ע"ב, וכן ר' אגרת הקודש המיוחסת לרמב"ן.

46. סתימא — הביטוי רומז לסמליות הקבלית של המנורה.

37. כל העולמות התחתונים מצויים בשכינה ונכללים בה בכוח, וחקוקים בה באופן רוחני (כך משמעות הביטויים רשים וסתים בס' הזהר).
38. בגוה — בשער הכוונות: בגו; ומצוי גם הנוסח: בשוה (תיקוני שבת קראקא). ובכמה כ"י חסרה המלה.
39. ברם — בד"ר: דבה; וכך גם ברוב כ"י.
40. העולמות הגנוזים בשכינה יוצאים מן הכוח אל הפועל על-ידי בטישותיו של הפרצוף העליון הנקרא עתיק יומין (לפי דניאל ו ט). הפועל בטש (בעט) בא בלשון הזהר בקשר לתהליך האצילות; דרגה גבוהה בסולם האצילות בוטשת בנמוכה ממנה ובכך גורמת לזו להוציא אל הפועל מה שגנוז בה בכוח, וכך נאצלת עוד דרגה אחת. כגון ח"א דף טו ע"א: "זהר סתימא דסתימין (הוא בוצינא דקרדינותא) בטש אוי" רא דיליה (הוא כתר עליון) ואנהיר בהאי נקודה (חכ" מה) וכדין אתפשט האי ראשית (חכמה) ועביד ליה היכלא ליקריה ולתושבחתיה (היא ספירת הבינה)". הנוסח בשיש במקום בטיש (כמה כ"י) מן הסתם שייך בוש הוא.

41. מלפני עתיק יומין.
42. תשרי — השכינה; נוסח אחר נפוץ: ישרי.
43. דיתענג — בד"ר ואף בכ"י — דיתענג.
44. הוא המנהג לאכול דברי מתיקה בשבת. וסרוג פירושו על דברי התורה המתוקים כדבש.
45. אסדר — בשער הכוונות: אשוי (וכן גם בכ"י של הרב זלוטניק, גרות שבת כרך ד).
45.48. בבית המקדש עומדת היתה המנורה בדרום והשולחן עם לחם הפנים בצד צפון. וכך נהגו גם המקובלים בבתיהם בלילי שבתות כמוזכר ב"סדר של שבת" שבהנהגות האר"י וזאת לפי הוראת הזהר (מ. בניחו, ספר תולדות האר"י עמ' 340): "אנחנו משימים השלחן בע"ש לצד צפון ומנורה לצד דרום כמאמרם ז"ל שלחן בצפון וגו' (יומא כא ע"ב, מנחות פו ע"ב, בבא בתרא כה ע"ב)". ואכן דברי חז"ל בהקשר זה הם מן הטעמים החשובים למנהגם של המקובלים. בבא

47.	וּשְׁלַחַן עִם נְהֵמָא	ושלחן עם לחם
48.	בְּצִפּוֹנָא אֲדָשִׁין	בצפון אדשן
49.	בְּ חֲמֵרָא גּוֹ כֶּסָא	ביין תוך כוס
50.	וּמְדַנֵּי אֶסָא	ואגודות הדס
51.	לְאָרוֹס וְאָרוֹסָה	לארוס וארוסה
52.	לְהִתְקַפָּה חֲלָשִׁין	לחזק חלשים
53.	יְ עַבְדַּ לֹן פְּתָרִין	נכתירם בכתרים
54.	בְּמַלְיִן יְקִירִין	במלים נכבדות
55.	בְּשַׁבְעֵין עֲטוּרִין	בשבעים עטורים
56.	דְּעֵל גְּבֵי חֲמֵשִׁין	שעל גבי חמישים

כנגד שמור. ואומר הפיוט... אומר בשבחיך וכו', ומקיף השלחן... אח"כ מתירים אותם האגודות ומ' סירין מתוכם המשולש... ויאמר: הא תלת אבהן דאינון בקישורא חדא ביסוד הי עלמין".

52. יתכן גם לאתקפא (אלף חרוקה, כך בשער הכוונות) ובכ"י ירושלים 330 — לאתקפא (אלף פתוחה).

53. לון — בד"ר להו..

54.55. אלה הם דברי תורה, וביתר דיוק הם מלות הקידוש של ערב שבת שחישבו המקובלים ומצאו במספרם שבעים — ל"ה של ויכלו וגו', ול"ה של הקידוש וזאת כנגד יין (בגמטריה שבעים), וראה ענין זה בתקוני זהר תחילת תקון כד. ועי' תתעטר הכלה בשבעים עיטוריה. ר' ההערה לשורה 31.32. וכן לשורה 33. המשך הפיסקה מן הזוהר המובאת שם (בשורה 31, 32) כך היא: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו ורצה בנו וכו' האי קדו- שא איהו בחד מתקלא לקבל סהדותא דמהימנותא ואי- נון תלתין וחמש תיבין אחרנין כמה דאית בויכלו. כלא סלקין לשבעין תיבין לא ת ע ט ר א בהו שבת דמעלי שבתא". שבת דמעלי שבתא היא השכינה ושבי- עים מלות הקידוש הן שבעים עיטוריה. ובס' כוונות האר"י (ונציה ש"פ) דף ג ע"א: "ידוע כי יש בויכלו וברכת קדוש ע' תיבין ועם יח דיום הששי (יום הששי ר"ת יה = 15) פה כמנין כוס (כוונתו כנראה עם הכולל י. ל.) הם ה גבורות כנודע, וזולת זה תכוון ל"ל"ה תיבין שהם בויכלו לברו שהם כנגד יניקת המלכות עתה מן המוחין קדושים והם לב נתיבות וג אלהים... ולזה כי בנו בחרת ואותנו קדשת הוא טעות גדול ולא שייך ביום שבת כי בנו בחרת אלא ביום טוב".

56. הם חמישים שערי בינה (על אפשרות פירוש אחרת ר' שורה 35 בהערה).

47.48. ושלחן עם נהמא בצפונא אדשין כך ברוב כ"י — בד"ר: ובפתורא נהמא בצפונא אדשין. ויש לפתרו מלשון (איוב לו טז): "ונחת שלחנך מלא דשן" (כך מציע גם סרוג). ואחרים גורסים — ארשין — כמו ארשים — ארשום ואקבע; וכך פירש סרוג ותרגם ג. שלום. ומצוי מאוד הנוסח: ארשים. או: ארשים וארשין. ופירש בן מנחם אר- שין = ארשין = אשרה. ואצל ויגד וכן אצל אשר בן ישראל — מיטה (ארשין = ערסא!).

49. הוא יין הקידוש.

50.52. מסופר בגמרא (שבת לג ע"ב) על רשב"י ואלעזר בנו שראו בערב שבת "ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא (פרש"י: חבילות של הדס להריח בשבת) ורהיט בין השמשות. אמרו ליה: הני למה לך? אמר להו: לכבוד שבת. — ותסגי לך בחד? — חד כנגד זכור וחד כנגד שמור". בעשרת הדברות שבס' שמות כתוב: זכור את יום השבת, ובדברים — שמור. המקובלים פירשו תמיד: זכור — הוא זעיר אנפין (שהרי הוא זכר, ובו קשורות מצוות עשה, והרי "זכור את יום השבת" נחשב בעיני חז"ל מצות עשה — "זכרהו על היין"). ושמור היא השכינה — מצות ל"ת (ר' ספר הבהיר סימן קפ"קפב, וכן פירוש רמב"ן לשמות כ ח). א"כ הרי שתי חבילות ההדס הן כנגד "הארוס והארוסה" — קב"ה ושכינתיה; והרי גם לפני הכלה היו מרקדים עם אגודות הדס! (כתובות יז ע"א). ע"י אגודות ההדס מושכים המקובלים שפע מלמעלה ומחזקים שני פרצופים אלה שהיו חלשים יחסית בימות החול, וכן מתחזקים גם ישראל (וזה — להתקפה חלשין). ובאמת מנהג האר"י היה לקחת אגודות של הדסים בשבת, ונוספה לה גם כוונה אחרת על מה שפירשנו, כמבואר להלן (מ. בניהו, ספר תול- דות האר"י, סדר של שבת, עמ' 340): "ואח"כ יש לנו מזומנים תרי מדאני אסא... ולוקח בעל הבית א' מימינו וא' לשמאלו של ימין כנגד זכור ושל שמאל

שכינה תתעטר	57.	שְׁכִינָתָא תְתַעְטֵר
בשש הלחם לכל צד	58.	בְּשֵׁשׁ הַלֶּחֶם לְכָל צֶד
בווים תתקטר	59.	בְּוּיָן תְתַקְטֵר
ווינים הנכנסים	60.	וּוּיָנִין דְכָנְיָשִׁין
שובתים ופוסקים	61.	שְׁבִיתִין וּשְׁבִיקִין
מטמאים הדוחקים	62.	מְטַמְאִין דְדָחְקִין
כתות חבלה המצירות	63.	חֲבִילִין דְמַצִּירִין
וכל מיני כשפים	64.	וְכָל זִינֵי חֲרָשִׁין

ראה מ. בניהו, ספר תולדות האר"י, עמ' 330, 340, 342-3. וראה שיר של בקר שורה 13-16, ובהערות שם. לסטר — ג"א — לסדר.

59. הם ווי העמודים של המשכן, ורומזות עליהם גם שש החלות (ו = 6), ורמוז כזו גם זעיר אנפין שהוא ו' של שם הוי"ה. בתיקוני זהר תיקון יט (דפוס ורשה 1866 דף מ ע"א) נדרשת צורת האות ה' (שהיא השכינה) כמקושרת ומחוברת משלושה ווים שהם תפארת (עם היסוד) וחסד וגבורה (הם המהווים את עיקר פרצוף זעיר אנפין). וכך השכינה מקושרת בוויין. ובהקדמת תיקוני זהר יש דרוש על צורת האות ב' שאף היא השכינה (בית המקדש של מעלה) ושם מופיע הביטוי 'קישורא' בקשר לשלושת הווים המה"ו ווים את האות ב' והמזוהים גם עם ווי העמודים. (המהדורה הנ"ל דף יב ע"ב): "וביתא דא אית ליה ג' גגין. ואנון תלת עמודים דסמכין לה ואנון וו"ו, עליהו אתמר — ווי העמודים וחשוקיהם כסף (שמות) כו י). תלת עמודים אלין תלת אבהן דסמכין לבי"תא... קשורא דתלת עמודין דאנון ווי העמודים הוא ח"י עלמין (יסוד) וכל אנון סלקין תלת ווין לחושבן ח"י דאיהו צדיק יסוד עולם (18 = 6x3)".

60. ווינין דכנישין — פירש סרוג שהם המוחין המ"סומלים באות ו' הנכנסים לו' שהיא זעיר אנפין (וכך זינין הם בהקבלה לוויין). ופירשו אחרים שהם המינים השונים המכונסים בבית המקדש של מעלה. ואולי פירוש זינין הוא קשורים כבערביה.

61. כוחות ס"א אינם פעילים בשבת. ר' מדרש תהלים צב: "יום השבת — יום ששבתו מוסיקין מן העולם". וכן ענשם של רשעים בגהינם נפסק ביום השבת כדאיתא בזהר במקומות רבים וכן בגמרא סנהדרין סה ע"ב, פסיקתא רבתי פסקה כג.

62. דדחיקין — כך בד"ר, ובכתבי יד, וכן פירש סרוג — שדוחקים את רגלי השכינה; אבל ברוב הנוסחאות וכן בשער הכוונות — דרחיקין, כלומר הר"ח חוקים מן הקדושה.

63. חבילין — כך נקראים בזהר כתות של מלאכי חבלה.

64. כמעט בכל הנוסחאות: וכל זיני חבושין (או חבישין), וכן פירש סרוג ותרנג. ג. שלום — אסורים וכבולים ולפי זה הבין בן מנחם: זיני = כלי זין. ובשער הכוונות — חרשין, וכך נראה טבעי יותר. ובי' עיקר אחר שמצינו בזהר את הצירוף — זיני חרשין;

57-60. בית זה חסר בד"ר ובדפוסים אחרים הוא בא לאחר הבית שאחריו. ואמנם מיותר הוא גם מצד האקרוסטיכון. ר. מרגליות (קרית ספר יז) מציע להע-כירו לסוף השיר ואז יהיה האקרוסטיכון אני יצחק לוריא בן שלמה אש(כנזי). אבל מקומו של הבית הוא כאן לפי כל הנוסחאות ונוסף על כך פתרון זה אפשרי הוא רק בשעה שגורסים בתחילת הבית האחרון א', אבל אם נגרוס לו' (כמו כאן) יצטרפו אולי האו-תיות העודפות ש' לו' לתחילת השם שלמה. דבר זה יש בו אולי כדי לסייע לעדותו של סרוג האומר: "זה הבית (כלומר שביתין ושביקין) כתב הרב ראשו"ג והוא כן כתב שכינתיה תתעטר הנ"ל ומחק בית זה". וא"כ אולי עשה כן גם בנוגע לבית האחרון ואז הנוסח בד"ר הוא מהדורא קמא. וכן יש להזכיר את דברי הרב זלוטניק (נרות שבת כרך ד) המעיד גם הוא שיש להשמיט דוקא את הבית "שביתין ושביקין". ומספר הוא ששמע בצעירותו טעם לדבר: במלה שבי-תין רמוז השם שבת צבי...

58. כך לפי הסדר שבמשכן. ככתוב (ויקרא כד ה-ח): "ולקחת סלת ואפית אותה שתיים עשרה חלות... ושמת אותם שתיים מערכות שש המערכת על השלחן הטהור לפני ה'... ביום השבת ביום השבת יערכנו הכהן". ואכן כך נוהגים היו המקובלים לבצוע בשבת על שתיים עשרה חלות. על ארבע בכל סעודה משלוש הסעודות — שתיים עליונות ושתיים תחתונות כנגד זכור ושומר (ור' ע"כ בשיר של בוקר). ובערב שבת ערכו את כולן על השלחן שש לכל צד מסודרות בצורה קבועה ומסויימת. ומקור הדבר בספר הזהר (ח"ג דף רמה ע"א): "זה השלחן אשר לפני ה' (יחזקאל מא כב) ז"ה יב אנפין. ואוף הכי מאן דאית ליה בעי לתקנא ולסדרא על פתוריה ארבע ככרות בכל סעודתא דשבת, לתלת סעודתי תריסר אנפין. ואי תימא לאו אינון אלא שית מדאורייתא משום לחם משנה, אלא לא ניכול למדכר ו' בלא חבריה ו'. שית מלעילא לתתא ושית מתתא לעילא, לקבל שית דרגין דכרסיא עלאה ושית דרגין דכרסיא תתאה, שית באתכסיא ושית באתגליא". כלומר שש כנגד שש הקצוות בעולם האצי"ל (זעיר אנפין), ושש כנגד ההיכלות של המלכות. והמקור הקרוב ללשון השיר הוא בתיקוני זהר תיקון מז: "וצריך שית נהמן מהאי סטרא ושית נהמן מהאי סטרא" ובמקום זה ככרות הלחם הם אמנם כנגד איברי השכינה. ועל קיום הדבר הלכה למעשה בימי האר"י,

לבצוע על הפת	לְ מַבְצַע עַל רִיפְתָא	65.
כזית וכביצה	כְּזִיתָא וְכְבִיצָא	66.
נוקטת שתי יודין	תְּרִין יוּדִין נְקֻטָא	67.
סתומים ומפורשים	סְתִימִין וּפְרִישִׁין	68.
שמן זית זך	מִ שֶׁח זִיתָא דְכִיָּא	69.
שטוחנות ריחיים	דְטַחְנִין רִיחִיָּא	70.
ומושכים נחלים	וְנַגְדִין נַחְלִיָּא	71.
בתוכה בלחישתה	בְּגִיָּה בְּלַחֲשִׁין	72.
הלא נאמר רזים	הֵ לָא נִימָא רִזִין	73.
ודברים הגנוזים	וּמְלִין דְגִיזִין	74.
שאינם נראים	דְלִיתְהוֹן מִתְחַזִין	75.
טמירים וכבושים	טְמִירִין וְכְבִישִׁין	76.
לעטר כלה	לְ אַעְטְרָה כְּלָה	77.
בסודות של מעלה	בְּרִזִין דְלַעֲיָלָא	78.

היא השכינה. נקטא — נושא הפועל היא ריפתא ; כלומר הלחם בשתי חלותיו "לוקח" שתי יודין. ואולי ענין היודין רימוז גם לעשר מצוות התלויות בפת, שכנגדן עשר המילים בכל אחד מהפסוקים הנוגעים לכך, ולכן צריך אדם ליתן עשר אצבעותיו על הפת בשעת ברכה (ראה זהר חג, רמה, שולחן ערוך, אורח חיים, סעיף קס"ו סימן ד).

68. החכמה סתומה ונעלמה והמלכות לעומתה גלויה ומפורשת.

69. הוא השפע האלוהי.

70. הן הספירות נצח והוד.

71. הן שש הספירות בממעל לשכינה. עליהן נדרש בספרות הקבלה (ס' הבהיר קצח) הפסוק (קהלת א ז) : "כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא". והים הוא השכינה. ונגדין — בשער הכוונות דנגדין.

73. הם סודות התורה.

75. מתחזין — ג"א מפחזין.

76. כבישין — במלה זו יש לדעתי רמז לדרש המפורסם של חז"ל הקשור לענייני תורת הסוד : "כבשים ללבושך (משלי כו כו) דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך" (חגיגה יג ע"א).

77. לאעטרה — כך ברוב כתבי היד. ובדרך כלל נדפס איעטרת (ואינו מתאים למשקל), ובשער הכוונות : "אעטר ית כלה", ואינו נראה שהרי בית זה קשור לקודם ושינוי הנושא נראה בלתי טבעי. וגי'א לעטר ית. דברי התורה ע"ד הסוד הם המעטרים את השכינה. בענין עיטור השכינה בשבת ר' זהר ח"ב דף רד ע"ב, ור' גם בשיר של בוקר. ובענין האקרוס-טיכון ראה שורה 57 — בהערה.

למשל (ח"ג דף קפד ע"ב) : "ובויני חרשין דקסדאל". ומלה זו קשורה תמיד לכוחות הטומאה.

65. מכאן עד סוף השיר הופרד ברוב הסיפורים וצורף לברכת המוציא, ולא דוקא של ערב שבת אלא בכל סעודות השבת. אבל אין ספק שהוא המשך השיר, והאקרוסטיכון יוכיח, וכן צורת השיר, משקלו, והחרי"ז. זה. ובמקורות קדומים הוא בא בשלימותו.

66. מחלוקת היא במשנה (ברכות ז א) ובגמרא (שם דף מט ע"ב), מהו שיעור הסעודה החייבת בזימון ; חד אמר כזית אחד אמר כביצה. המקובלים יוצאים ידי חובת הכל ומכוונים בשתי החלות (של לחם משנה) אחת כזית ואחת כביצה, וכדרכם נותנים לכך טעם קבלי. לפי סרוג הם כנגד אור אדם קדמון (זית) וספירת בינה (ביצה). וכך כתוב בספר הזהר (ח"ג דף רמה ע"א) : "כד בצע בעל הבית... לזימנין יהיב לדא כביצה ולדא כזית... וכד עונין אמן... מתב"ר רין תרין שיעורין כחדא כזית וכביצה יאהדונה".

הא הכא לחם בשתי ככרות ושיעורו כזית וכביצה". לפי ההקבלה לתרין היודין, שאף הם מקורם בשם יאהדונה" נראה שכיוון האר"י לספירות חכמה ומל"כות. אבל בזהר הכוונה כנראה לתפארת (שם הוי"ה) ומלכות (אדני") ששילובם נותן שם זה. והרי לחם משנה הם כנגד זכור ושמור (תפארת ומלכות). כבי"תא — ג"א כביעותא.

67. הקדמת תיקוני זהר (ורשה 1866 — ז ע"ב) "כתיב פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון (תהלים קמה טז) ואוקמוה אל תקרא ידיך אלא יודיך, ואינון י"י מן יאהדונה" (שם הוי"ה בשילוב אדני"). הויד הראשונה של שם הוי"ה — ספירת חכמה, והאחרונה של אדני

בתוך הלולה זו	בגו האי הלולה	79.
של מלאכים קדושים	דעירין קדישין	80.

לאחר השיר נהגו המקובלים לומר דבר נוסח זה (נדפס ברוב הסידורים, ונראה שאינו משל האר"י):

תרגום:

ויהי רצון מלפני העתיק קדוש-כל-קדושים טמיר-
כל-טמירים הסתום והנעלם מכל, שיתמשך טל
עליון ממנו למלא ראשו של קצר אפיים ולהטיל
בשדה תפוחים קדושים במאור פנים ברצון וב-
חדות הכל. וימשך מלפני העתיק קדוש-כל-קדו-
שים טמיר-כל-טמירים הסתום והנעלם מכל, רצון
ורחמים חן וחסד באור עליון ברצון וחדוה עלי
ועל כל בני ביתי ועל כל הנלוים אלי ועל כל בני
ישראל עמו, ויגאלנו מכל צרות רעות הבאות
לעולם. ויומין, וינתן לנו מזון ופרנסה טובה
מן המזל שבו כל המזונות תלויים, ויצילנו מעין
הרע ומחרבו של מלאך-המות ומדינה של גיהנם,
ויבוא לנו ולכל נפשותינו חן וחסד וחיים ארוכים
ומזונות ברוחה ורחמים מלפניו. אמן כן יהי רצון.
אמן ואמן.

וְיִהְיֶה רְצוֹן מִן קִדְמוֹת עֲתִיקָא קְדִישָׁא דְכָל קְדִישֵׁין
טְמִירָא דְכָל טְמִירֵין סְתִימָא דְכָלֵּא דִּיתְמַשֵּׁךְ טַלָּא
עֲלֵיָּה מִנְּה לְמִלְיָא רִישָׁה דְּוַעִיר אַנְפִּין וְלֵהֲטִיל
בְּחַקֵּל תְּפֻחֵין קְדִישֵׁין בְּנֵהִירוֹ דְּאַנְפִּין בְּרְעוֹ
וּבְחֲדוּתָא דְכָלֵּא. וְיִתְמַשֵּׁךְ מִן קִדְמוֹת עֲתִיקָא קְדִישָׁא
דְכָל קְדִישֵׁין טְמִירָא דְכָל טְמִירֵין סְתִימָא דְכָלֵּא
רְעוּתָא וְרַחֲמֵי חֲנּוּא וְחֲסֵדָא בְּנֵהִירוֹ עֲלֵיָּה בְּרְעוּתָא
וְחֲדוּתָא עֲלֵי וְעַל כָּל בְּנֵי בֵיתִי וְעַל כָּל הַנְּלוּיִם אֵלַי
וְעַל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִמָּה, וְיִפְרֹקֵנּוּ מִכָּל עֲקָתֵין
בִּישֵׁין דִּיִּתּוֹן לְעֵלְמָא. וְיוֹמִין וְיִתְיַהֵב לְנָא מְזוּנָא
וּפְרִנְסָתָא טְבִתָּא מְמוּלָּא דְכָל מְזוּנֵי בֵּה תְלִיָּא.
וְיִשׁוּבְנֵן מְעִינָא בִּישָׂא וּמְחַרְבָּא דְמִלְאָךְ הַמּוֹת
וּמְדִינָה שֶׁל גֵּיהֵנֶם, וְיִיִּתֵי לְנָא וְלְכָל נַפְשֵׁתָנָא חֲנּוּא
וְחֲסֵדָא וְחַיֵּי אַרְיֵי מְזוּנֵי רֵיחֵי וְרַחֲמֵי מִן קִדְמוֹת.
אָמֵן כֵּן יִהְיֶה רְצוֹן, אָמֵן וְאָמֵן.

זמר לסעודה שניה

התקינו סעודת	אַתְקִינוּ סְעוּדָתָא
האמונה השלימה	דְּמֵהִימְנוּתָא שְׁלִימָתָא
חדות המלך הקדוש.	חֲדוּתָא דְּמִלְכָּא קְדִישָׁא.
התקינו סעודת המלך.	אַתְקִינוּ סְעוּדָתָא דְּמִלְכָּא.
זו היא סעודת	דָּא הִיא סְעוּדָתָא
העתיק הקדוש.	דְּעֲתִיקָא קְדִישָׁא.
וקצר אפיים	וְוַעִיר אַנְפִּין
ושדה תפוחים קדושים	וְחַקֵּל תְּפֻחֵין קְדִישֵׁין
באים לסעוד אצלו.	אַתִּין לְסְעוּדָה בְּהֵדָה.
אערוך הסעודה	אָ סְדֵר לְסְעוּדָתָא
בבוקר השבת	בְּצַפְרָא דְּשַׁבְּתָא

1.

2.

מת).
על עניינה של הכרזה זו והערות לה — ראה בפתיחה
לשיר של ערב.
משקלו של השיר כמשקל הקודם v — — — — —
וחריותו שא בסופי הבתים נוסף לחריזה הפנימית.
ותתום בראשי הבתים: אני יצחק לוריא.
1. 2. כך בשער הכוונות. ובד"ר אסדר סעודתא צפר
דשבתא, ובכ"י אסדר סעודתא, ובכ"י של הרב זלוטניק

79. האי הלולה — כך נקרא יום השבת בס' הזהר;
למשל ח"ג צד ע"ב: "למלאכא דעביד הלולא לבריה
יחידיה", "ההוא יומא הלולא דמלאכא במטרוניתא".
ומשמעותה המקורית של מלה זו (בגמרא) — תתונה.
80. עירין קדישין — הם המלאכים לפי דניאל ד י.
אולי הכוונה למלאכים המלווים את האדם לביתו
בשבת לפי הגמרא (שבת קיט ע"ב). ואולי הם הקב"ה
ושכינתיה שהם המלך והמטרוניתא (ר' ההערה הקוד-

ואזמין בה עתה	וְאֶזְמִין בְּהַשְׁתָּא	3.
את העתיק הקדוש	עֲתִיקָא קְדִישָׁא	4.
אורו ישרה בה	וְהוֹרָה יִשְׂרָי בְּהַ	5.
בקידוש הגדול	בְּקִדּוּשָׁא רַבָּה	6.
ומן היין הטוב	וּמִחֲמַרָּא טָבָא	7.
שתשמה בו הנפש	דְּבִיהַ תְּתִירִי נַפְשָׁא	8.
ישלח לנו טובו	יְשַׁלַּח לָנוּ שְׂפִירָה	9.
ונחזה ביקרו	וְנַחְזִי בִיקְרָה	10.
ויראה לנו סתרו	וְיַחְזִי לָנוּ סְתִירָה	11.
הנאמר בלחשיה	דְּמַתְמַר בְּלַחֲשֵׁיהַ	12.
יגלה לנו הטעמים	יְגַלֵּי לָנוּ טַעְמֵי	13.
שבשמים עשרה חלות	דְּבַתְרִיסַר נְהַמֵּי	14.
שהינם אות בשמו	דְּאֶזְנִין אֶת בְּשֵׁמֵיהַ	15.
כפולה וקלושה	כְּפִילָה וְקָלִישָׁה	16.

שמואל בר נחמן... מהיכן נבראת האורה. א"ל מלמד שנתעטף בה הקב"ה... אמרה לו בלחשיה. א"ל מקרא מלא הוא... ואת אמרת לי בלחשיה אתמהא. א"ל כשם ששמעתייה בלחשיה כך אמרתייה בלחשיה".

13. טעמי — בשער הכוונות טעמיה. ורמז ברור כאן למה שאמר הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פרק מה: "אבל השלחן והיות עליו הלחם תמיד, לא אדע בו סבה". ועמד על כך טוביה וחסלר בספרו "צפונות במסורת ישראל".

14. דבתריסר נהמי — ר' שיר של ערב, שורה 58.

15. את בשמיה — היא אות ו' שבשם הויה. ופירש סרוג שהיא יסוד של אדם קדמון.

16. כפילה — אות ו ערכה 6, וכפולה הרי היא 12 כנגד תריסר נהמי. ופירש סרוג שהו' (יסוד דא"ק) נבקעת לשניים ע"י האור הגדול והופכת כפולה. ובשער הכוונות הנוסח כפילה. קלישה — האות ו היא הדקה שבכל האותיות, ודבר זה מרמז על מעמדה הנעלם באלוהות. ופרשו: קלישה = פשוטה, כלומר בלתי מוכפלת (בניגוד לכפילה). והיא בחינתה השניה של הו' ורומזת הן לסוד שנים עשר צירופים של שם הויה שהם תריסר חלות והן לסוד שש קצוות שהם כנגד שש הלחם שבצד אחד. ולדעת אחרים קלישה היא יעקב הקטן שבאבות שיצאו ממנו שנים עשר שבטים. ור' סדר של שבת שבהנהגות האר"י (מ. בניהו, ספר תולדות האר"י, עמ' 340): "מתקנין השל-חן מע"ש בשנים עשר ככרות כנגד ו"ו של שם הויה, היינו משם בן שהיא כפולה כזה — ו"ו, והיינו יב" (שם בן — הוא שם הויה במילוי התין, כזה: יוד הה וו הה — בגמטריה 52 = בן. והיא צורת המילוי היחיי דה שבה האות ו' נכתבת וו, ולא ואו, ויו).

אסדר סעודתא לצפרא דשבתא, בחרתי בנוסח ההולם ביותר את המשקל.

3. ואזמין — בקצת נוסחאות — ואזמן.

4. עתיקא — הניקוד למרות הדקדוק מפני המשקל. וכך גם בשורה 48. ובשיר המנחה שורה 26.

6. קדושה רבה — כך נקרא עוד בפי ראשוני המקור בלים הקידוש של בוקר מפני שעיקרו בורא פרי הגפן, וקידוש כזה נקרא קדושה רבה לפי הגמרא (פסחים קו ע"א). וכבר נתן הרמב"ן טעם ע"ד הקבלה לכך שדווקא קידוש הבוקר נקרא כך (והרי עיקר מצות קידוש היום הוא דווקא בערב) וזאת כיוון שיום השבת הוא כנגד ספירה גבוהה יותר מאשר ליל השבת (עיי' פירוש רמב"ן לשמות כ ח).

7. ומחמרא טבא — כך בד"ר. במהדורות אחרות — ובחמרא, ואינו מתאים למשקל. לפי פירוש סרוג מר" מזת המלה טבא לכך שייך זה הוא מצד החסדים, שהרי בדרך כלל יין עיקרו דין.

9. שפרה — פירש סרוג — שופרו; כלומר שופרו של משיח שמקורו בספירת החירות — בינה. ופירש ר' יעקוב הלוי שהוא ריח טוב המשתלח בתבשיל ביום השבת לפי חז"ל (שבת דף קיט ע"א).

11. ויחזי — כך ברוב כתבי היד, ומצוי אף — ויחזי לן סתריה, אבל ויחזי עדיף מצד המליצה שלא לחזור פעמיים על אותו פועל. ולפי כ"י של הרב זלוטניק ועוד — ויגלה לון סתרי.

12. דמתמר — כך ברוב כתבי היד, ובדפוסים — דאתמר, דאתמר. בד"ר — דמימר; ולפי בן מנחם יש גורסין — דאמר; ונ"א בכ"י — דאתאן. בלחשיה — תורת הסוד נמסרת מפה לפה בלחשיה, כפי שמצינו בב"ר פרשה ג סי' ד: "ר' שמעון בן יהוצדק שאל לר'

צָרוּר שֶׁל מַעֲלָה	17. צָרוּרָא דְלַעֲיָלָא
שְׁבוּ חַיֵּי כָל	18. דְּבַה חַיֵּי כָלָא
וַיִּתְרַבֶּה הַחֵיִל	19. וַיִּתְרַבֵּי חַיָּלָא
וַתַּעֲלֶה עַד הָרָאשׁ	20. וַתַּסֵּק עַד רִישָׁא
שִׁמְחוּ קוֹצְרֵי שְׂדֵה	21. חֵן דּוּ חֲצָדֵי חֲקָלָא
בְּדִיבּוּר וּבִקּוּל	22. בְּדִבּוּר וּבִקְלָא
וּמְלִלוּ מְלָה	23. וּמְלִלוּ מְלָה
מִתּוֹקָה כִּדְבַשׁ	24. מִתִּיקָה בְּדִבְשָׁא
לִפְנֵי רַבּוֹן עוֹלָמִים	25. קָ דָם רַבּוֹן עֲלָמִין
בְּמַלִּים גַּעֲלֻמוֹת	26. בְּמַלִּין סְתִימִין
תְּגַלּוּ דְּבָרִים	27. תְּגַלּוּן פְּתַנְגִּין
וַתֹּאמְרוּ חִידוּשֵׁי תוֹרָה	28. וַתִּמְרוּן חִדוּשָׁא
לְעֹטֵר הַשְּׁלַחַן	29. לְ עֵטֵר פְּתוּרָא
בְּסוּד יָקָר	30. בְּרֹזָא יְקִירָא
עֲמוֹק וְטֹמֵר	31. עֲמִיקָא וְטֹמֵרָא
וְלֹא דָבַר פְּרוֹסוּם	32. וְלֹא מִלְתָּא אֹשָׁא
וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים	33. וְ אֵלִין מְלִיָּא
יִהְיוּ לְרַקִּיעִים	34. יִהְיוּ לְרַקִּיעֵיָא

23. ומללו — נוסח נפוץ בכ"י — ומלולא.
 24. מתיקה — כך בד"ר (והמשך בדובשא וגראה טעות דפוס); ובשאר המהדורות הנדפסות — במתיקה וקשה מצד הלשון והמשקל. מלה מתוקה כדבש הוא כינוי לדרוש בתורת הסוד, כפי שדרשו חז"ל את הפסוק (שיה"ש ד יא) "דבש וחלב תחת לשונך" (חגיגה יג ע"א). ובשער הכוונות כתוב במקום "מתיקה כדבשא" "דחפיא בלבושא" — כלומר המכוסה בלבוש. וגם כאן הכוונה לדברי קבלה, שיש בהם צד חיצוני וצד נסתר.
 25. הוא עתיקא קדישא.
 26. הם דברי קבלה.
 27. נ"א — דגליו.
 29. שלחן השבת רומז לשכינה שיש לעטר אותה בשפע מעתיקא קדישא (סרוג).
 32. מלתא אושא — עירובין צו ע"ב: "אושא מלתא דשבת", כלומר דבר שהתפרסם. ובגמרא הדבר המפורסם הוא ענין זלזול בקדושת יום השבת. ופירש סרוג שהשפע שמקורו בעתיקא קדישא נשאר בתחום האצילות (הנקרא תחום שבת) ואינו יורד למטה מן השכינה, ולפיכך איננו "מלתא אושא".
 34. לפי זהו נארגים מדברי התורה רקיעים חדשים, וואת ברצון עתיק יומין ובעזרתו. זהו ח"א ד ע"ב: "ובכל מלה דאתחדש באורייתא על ידא דהוא דאשתדל באורייתא עבד רקיעא חדא... בההיא שעי תא ארח עתיק יומין בהאי מלה וניחא קמיה מכלא.

17. צרורא דלעילא — הוא צרור החיים (שמואל א, כה כט), והמקובלים זיהו אותו עם הספירות בינה, תפארת ומלכות (ר' רמ"ק פרסד רימונים שער ערכי הכינויים ערך זה). לפי סרוג הכוונה כאן ליסוד (הקשור בתפארת) של עתיקא קדישא שמשם מקור השפע לפרצופים התחתונים. ואולי הכוונה כאן למליכות שהיא כפי הנראה הנושא של "ותסק עד רישא".
 19. ויתרבי — כך בשער הכוונות; ובדרך כלל הנוסח — דיתרבי. ומלה זו מעוררת אסוציאציות של שמן (המסמל באופן קבוע את השפע האלוהי) שכן תרגום של שמן המשחה הוא משח רבו (ור' שורה 37). חילא — הוא השפע האלוהי.
 20. לפי סרוג נושא המשפט היא השכינה; והיא, בעזרת השפע מעתיקא קדישא, גדילה ביום השבת והופכת להיות בקומה שווה לקומתו של זעיר אנפין. וזה עד רישא כלומר ראשו של זעיר אנפין. נ"א — יסק, ובכתבי יד — ותסיק על רישא.
 21. חצדי חקלא — בשער הכוונות זכ"י — מחצדי (וכך הוא לשון הזהר, ושינהו האר"י מפני המשקל). והם תלמידי חכמים (המקובלים) אשר עובדים את השדה (היא השכינה — חקל תפוחין קדישין) ומגקים אותה מקוצים ועשבים שוטים (פוחות סטרא אחרא). ויש כאן רמז ל"שמחת בקציר" (ישעיהו ט ב).
 22. אלה הם דברי תורה שמרהיב עליהם את הדיבור בבתיים הבאים. הדיבור לפי דעת המקובלים הוא כנגד השכינה והקול כנגד ספירת התפארת.

ושמים חדשים,	35. חֲדָתִין וְשָׁמַיָא
אזי אותו שמש	36. בְּכֵן הָהוּא שְׁמַשָּׁא
שמן המשחה עוד ירבה	37. רְ בּו יִתִיר יִסְגִי
למעלה מדרגתו	38. לְעֵילָא מִן דְּרִגָה
ויקח בת זוגו	39. וַיִּסַּב בֵּת זִוגָה
שהיתה פרושה	40. דְּהַת פְּרִישָׁא
אני ארחץ ידי	41. דִּי אֶסְחִי אֲנָא
אצל כלי אחד	42. לְגַבֵּי חַד מְנָא
לצד האחר	43. לְסַטְרָא חוֹרְנָא
שאינ בו ממש	44. דְּלִית בֵּה מְשָׁא

למרות הדקדוק מפני המשקל. ואולי כוונתו למעין צורת בינוני.

41.48. בסידורים ובדפוסים המאוחרים ניתקו שני בתים אחרונים אלה ממקומם וצירפום לסדר נטילת ידיים במים אחרונים בסוף כל אחת מסעודות השבת בהתאם לענינם של הבתים. ושויכיים הם בלי כל ספק לשיר, וצורת הבתים, המשקל, החריזה והאקרוסטיכון יוכיחו. ובמהדורות ראשונות הובאו ברציפות לשיר. ובשער הכוונות כתוב לפני הבית: "קודם שיטול מים אחרונים יאמר זה", וכגון זה גם בד"ר.

41. היא נטילה של מים אחרונים.

42. וזאת לקיים מה שאמרו חז"ל (חולין קה ע"א):

אין נוטלין מים אחרונים אלא בכלי.

43. לפי חז"ל (שם) מים אחרונים כוונתם להעביר את הזוהמה מן הידים והוא מלח סדומית שמסמא את העיניים, וכן להעביר רוח רעה השורה על הידים. והמקובלים נתנו טעם לדבר, לתת לס"א את חלקו (הזוהמה) כדי שלא יקטרג (כדוגמת רעיון שעיר המש" תלח). וכן אמרו חז"ל (שם וכן עירובין יו ע"ב) "מים ראשונים מצוה ואחרונים חובה", ואף בהבדל זה ובמלת חובה מצאו המקובלים רמז לכוחות הטומ"א; וכן אין מברכים במים אחרונים על נטילת ידים, שכן, לפי המקובלים, אין ברכה בכוחות ס"א. וזה לשון הזוהר ח"ב קנד ע"ב: "לבתר דאכיל בר נש ואתענג אצטריך למיהב חולקא דתמצית לההוא סטרא (כוחות הרע), ומאן איהו, מים אחרונים ההוא וזהמה דידין אצטריך למיהב לההוא סטרא חולקא דאצטריך ליה וע"ד ודאי אנון חובה... וע"ד לא אצטריך לברי כה כלל דהא ברכה לאו איהו בההוא סטרא". וכן ר' זהר ח"ג קפו ע"ב וכן זהר חדש, רות, הוצאת הסולם סימן תקע"ז. ולפיכך נוהג בין המקובלים ונדפס בכמה סידורים לומר קודם נטילת ידים במים אחרונים פסוק "יה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל" (איוב כ כח). חורנא — נ"א חורינא, אחרינא ועוד; ויש כאן אולי גם רמז לביטוי מים אחרונים.

44. מששא — כך בד"ר והיא הצורה הארמית. ובמ" קומות רבים נכתב ממשא כבעברית. לפי קבלת האר"י אין ממש בסטרא אחרא מצד עצמו, ורק הגיצוצות

נטיל לההיא מלה... ואתעבידא רקיעא חדא. וכן כל מלה ומלה דחכמתא אתעבדין רקיעין קיימין בקיומא שלים קמי עתיק יומין והוא קרי לון שמים חדשים... ועל דא כתיב (ישעיהו סו כב) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה וגו' — עשיתי לא כתיב אלא עושה דעביד דתיר מאנון חדושין ורזין דאורייתא. ועל דא כתיב (שם נא טז) ואשים דברי בפין... לנטוע שמים וליסוד ארץ — השמים לא כתיב אלא שמים". וברור הקשר של ענין זה דוקא לסעודה זו שהרי היא כנגד עתיק יומין. לרקיעיא — בשער הכוונות ובכמה סדורים — ברקיעיא. ומספר הוזהר מתברר שאין כל מקום לתיקון כזה.

36. חדתין ושמיא בכן ההוא שמשא — כך בד"ר ובכ"ו וכך מסתבר. המלים חדתין ושמיא רומזות גם כן לקטע הנ"ל שבוזהר (שמים חדשים), והסוף קושר לבית הבא. בכך — פירושה של מלה זו בארמית וכן בלשון חז"ל הוא אז. השוה בתפילת ימים נוראים: "ובכן צדיקים יראו וישמחו" וכיו"ב, וכן ראה תרגומה הארמי של מלת אזי בתהילים קכד ג"ה, ועוד. ובשער הכוונות ובדפוסים המאוחרים: "ותמן מן שריא הלא ההוא שמשא". ואינו נראה לי לא מצד הסגנון (השא" לה הריטורית) ולא מצד הענין (שכן מה לשמש — זעין אנפין — בשמים הנארגים מחידושי התורה). וסרוג פירש גוסס קרוב לשל ד"ר: "חדתין ושמיא כ בן ההוא שמשא".

35. חדתין — כך צ"ל לפי המשקל, ויש לראות בכך תופעה מעין זו שצויינה בשיר הערב, שורה 19.

36. שמשא — הוא זעיר אנפין.

37. משח רבו — כך תרגם אונקלוס את הביטוי — שמן המשחה. והוא השפע האלוהי הבא על זעיר אנפין ומקורו בעתיקא קדישא. רבו קשור גם למלה הרבה, ויש לראות בצירוף "רבו יתיר יסגין", כעין משחק מלים.

38. ביום השבת רב השפע המגיע לזעיר אנפין יותר מדרגתו בימות החול.

39. היא השכינה.

40. כל ימות החול פרושה היתה השכינה מבעלה (קב"ה). ואילו בשבת, בעורת השפע הבא מעתיקא קדישא, מתחדש היווג ביניהם. דהות — ניקדתי

אזמן בשלושה	א זמן בתלתא	45
בכוס של ברכה	בכסא דברכתא	46
לעילת העילות	לעילת עלתא	47
העתיק הקדוש	עתיקא קדישא	48

זמר לסעודה שלישית

התקינו סעודת	אתקינו סעודתא
האמונה השלימה	דמהימנותא שלימתא
חדות המלך הקדוש.	חדותא דמלכא קדישא.
התקינו סעודת המלך.	אתקינו סעודתא דמלכא.
זו היא סעודת	דא היא סעודתא
קצר אפיים.	דזעיר אנפין.
והעתיק הקדוש	ועתיקא קדישא
ושדה תפוחים קדושים	ותקל תפוחין קדישין
באים לסעוד אצלו.	אתין לסעודה בהדה.

בני היכל	בני היכלא	1.
הנכספים	דכסיפין	2.
לראות בזיו	למחזי זיו	3.
קצר אפיים	זעיר אנפין	4.
יהיו נא כאן	הון הקא	5.
בוה השלחן	פהאי תכא	6.
שבו מלך	דבה מלכא	7.
בגלופים	בגלופין	8.

לוריא. הבית הראשון אינו שייך לאקרוסטיכון, ואף דרך חריזתו שונה.

1. בני היכלא — הם המקובלים, ובעיקר מי שמקיים שלוש סעודות השבת כהלכתן. לפיכך דוקא בעת סעודה זו, סעודת המנחה, מכנה אותם המשורר כך, שהרי בזאת משלימים הם את סעודות היום. וכך כתוב בס' הזהר (ח"ב דף פח ע"ב): "ומאן דפגים חד סעודתא מנייהו... אחזי גרמיה... דלא מבני היכלא הוא". וההיכל היא השכינה, והשווה את הכינוי "הצדי חקלא" (שורה 21 של שיר הבוקר) המייחס גם הוא את המקובלים אליה.

2. דכסיפין — הניקוד מפני המשקל.

3. למחזי — נ"א למחמי.

4. זעיר — רק בדפוסים מאוחרים מצוי הנוסח דזעיר, והוא אף מנוגד למשקל.

5. שלחן השבת מסמל את השכינה.

6. דבה מלכא — בד"ר ובה, ובסידורים רבים דבי מלכא (בית המלך).

7. בגלופין — המלך (הוא זעיר אנפין) מצוי וגנוז

האלוהיים הם המחיים אותו. וכן קשור הביטוי אולי גם הוא למים האחרונים, שכן אמרו חז"ל (עירובין צו ע"ב): "מים אין בהם ממש".

45. הוא זימון של ברכת המזון. לפי דעת הזהר אין מברכין ברכת המזון על כוס יין אלא בשלושה אנשים. זהר ח"ג רמו ע"א: "פחות משלושה לא צריך כוס לשלושה צריך כוס" וכן ח"ב קנז ע"ב: "כוס של ברכה לא הווי אלא בתלתא" ומובא שם בניצוצי זהר משם האר"י שיחיד לא יברך על הכוס. (ועיין גם זהר חדש הוצאת הסולם סי' תקפ"א).

46. כוס של ברכת המזון.

47. ביטוי פילוסופי, והמקובלים ייחסוהו לעתיקא קדישא. נ"א — לעילא עילתא.

48. עתיקא — הניקוד בהתאם למשקל, וכך גם בשורה 4. וכן שיר המנחה, שורה 26.

על עניינה של הכרזה זו והערות לה — ראה בפתיחה לשיר של ערב.

משקל השיר V — — — — — וחריזתו פין בסופי הבתים נוסף לחריזה הפנימית. בראשי הבתים חתום יצחק

רצו מאד	צַ בּוֹ לַחֲדָא	9.
בוה הויעוד	בְּהַאי וְעָדָא	10.
בתוך עדת מלאכים	בְּגוֹ עִירִין	11.
וכל כנפיים	וְכָל גְּדַסִין	12.
שמחו עתה	חֲ דוּ הֶשְׁתָּא	13.
בזו השעה	בְּהַאי שְׁעָתָא	14.
שבה רצון	דְּבַה רַעוּה	15.
ואין זעף	וְלִית זַעֲפִין	16.
קרבו אלי	קְ רִיבּוֹ לִי	17.
ראו כוחי	חֲזוּ חִילִי	18.
שאין דינים	דְּלִית דִּינִין	19.
התקפים	דְּתַקִּיפִין	20.
לחוץ נוסעים	לְ בַר נְטָלִין	21.
ולפנים אין באים	וְלֹא עָלִין	22.
אותם כלבים	הַנִּי כְּלָבִין	23.
התצופים	דְּתַצְפִּיפִין	24.
והגה אזמין	וְ הָא אֲזַמִּין	25.
עתיק ימים	עֲתִיק יוֹמִין	26.

של עתיקא קדישא (שורה 27), ואין לכוחות הדין וכל שכן כוחות סטרא אחרא אפשרות לפעול, ועל ענין זה מיוסדים הבתים הבאים. וכתוב בזהר ח"ב פח ע"ב: "בכל שתא יומי דשבתא כד מטא שעתא דצלוחתא דמנ" חה דינא תקיפא שלטא וכל דינין מתערין. אבל ביומא דשבתא כד מטא עידן דצלוחתא דמנחא רעוא דרעוין אשתכח ועתיקא קדישא גליא רצון דיליה וכל דינין מתכפיין ומשתכח רעותא וחדו בכלא". לפיכך אומרים בתפילת מנחה של שבת "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" וגו' (תהלים סט יד). ור' שורה 27 ובהערה שם. ור' שיר הערב שורה 17, 61.

17. כך אומר זעיר אנפין.

18. ג"א — ליחדי חילי.

21. לבר — לחוץ מתחום הקדושה הנקראת גם תחום שבת. ג"א — ובר.

23. כלבין — בד"ה קלבין, ובשער הכוונות כלבי, וכן נקראים בס' הזהר כוחות סטרא אחרא.

24. הנקוד — לפי המשקל.

26. עתיק — ניקודו לפי המשקל, ור' שיר של בוקר שורה 48, 4.

בשלחן השבת (ספירת המלכות) בחקיקות ופתוחים רוחניים ונעלמים. זוהי משמעות המלה ושורש גלף בכלל בס' זוהר; כגון (ח"א צ ע"א) "ותמן אתרשימו ואתציריו אתוון בגלופייו". ממקום זה שב- שיר של האר"י התפתחה למלה בגלופין משמעות של שכרות קלה. התפתחות זו חלה כנראה בפי החסידים (ושמא כדרשה של דופי של המשכילים?) שנהגו כידוע לשחות י"ש בעת סעודה שלישית של שבת שהושר בה שיר זה. המלה בגלופין נדרשה כך בדרך הבדיחה, שכן בשעת שכרות מצוי האדם בכעין מצב רוחני עליון. ור' מ. צ. קדרי, מירושת לשון ימי הביניים, 106-109.

9. צבו לחדא — בס' סידורו של שבת מפורש: "רצו לעורר שמחה וחדוה", כלומר המלה לחדא נתפסה כאילו היה כתוב לחדאה, (בנין שני שרש חדה), והנכון — לחדא = מאוד.

13. חדו — בשער הכוונות — חמו — (ראו).

15. לפי הקבלה בכל ימות החול שעת מנחה היא עת דין (יצחק שמידתו דין תיקו כידוע תפילת מנחה), ואילו שעת מנחה של שבת נקראת עת רצון, שכן בה מתגלה רעוא דרעוין (רצון הרצונות) שהוא מצחו

את מצחו, עד	לְמַצְחָה עַד	27.
יהיו חולפים	יְהוֹן חֲלָפִין	28.
רצון שלו	רְ עוֹ דִּי לָהּ	29.
שגילהו	דְּגִלְי לָהּ	30.
לבטל	לְבַטְלָהּ	31.
כל קליפות	לְכָל קְלָפִין	32.
יתן אותם	יְ שׁוֹי לֹון	33.
בנקרתם	בְּנִקְבָהוֹן	34.
וייטמנו	וַיְשַׁמְרוֹן	35.
בתוך סלעים	בְּגוֹ כַּפִּין	36.
כי כך עתה	אֲ רִי הֶשְׁתָּא	37.
בשעת מנחה	בְּמִנְחָתָא	38.
בחזוותו	בְּחֻדוֹתָא	39.
של קצר אפיים	דְּזַעִיר אַנְפִּין	40.

לאחר הסעודה נהגו לומר את הכרותו של ר' אבא (זהר ח"ב פח ע"ב):

השלימו את סעודות האמונה

אַשְׁלִימוּ סְעוּדַתָּא דְמַהֲיִמְנוּתָא

או בנוסח אחר:

השלימו סעודה זו
של האמונה השלימה
של זרע קודש ישראל.

אַשְׁלִימוּ סְעוּדַתָּא דְאֲ
דְמַהֲיִמְנוּתָא שְׁלִימָתָא
דְּזַרְעָא קְדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל

30. בכ"י הרב זלוטניק כתוב דיגלי. לה — אולי לו, כלומר לזעיר אנפין.
32. הקליפות הן כוחות ס"א. הן נקראות כך כי הן מקיפות את הקדושה כקליפות המקיפות את האגוז. הן (ארבע במספר) נקראות בשמות ארבעת הכוחות שראה יחזקאל לפני המרכבה: רוח סערה, ענן גדול, אש מתלקחת ונגה סביב (יחזקאל א ד). לכל — ג"א — בכל, ואף — לבטולי כל קליפין.
34. בנקבהוֹן — נקבא דתהומא רבה (נקרת תהום רבה) היא מקום משכנם של הקליפות שם חייבות הן להסתגר ביום השבת שמתגלה בו רעוא דרעוין. זהר ח"ב רג ע"ב: "כדין מתקנין ישראל לתתא ומסדרין סעודתינ ומתקנין פתורין... כיון דבטש ביה מתגל-גלן ההוא שלהובא וההוא מדורא ועאלין בנוקבא דתהומא רבה ואתטמרן ויתבת תמן... ויטיב תמן עד דנפיק שבתא".
40. השורה האחרונה חורגת קצת מן המשקל. אמנם בן מנחם גורס "זעיר" בלא ד', אך לא מצאתי לו יסוד אף באחת מן המהדורות ולא בדרך הלשון הארמית המחייבת את הד'.

27. למצחה — בדפוסים המאוחרים בלבד נדפס לפע-מים חלף זאת הנוסח למנחה, והוא שיבוש ובכתבי יד מצוי גם הנוסח — לבצחה (ואפשר לישב זאת). מצחו של עתיק יומין הוא הנקרא רצון (רעוא דרעוין). כאשר עולות תפילותיהם של ישראל הוא מאיר במצחו של זעיר אנפין (שעיקרו דין ונקרא בזהר מצחא דגלגלתא) ואז נקראת שעת רצון ובטילים כוחות ס"א וזה לשון הזהר (אדרא רבה, ח"ג קלו ע"א-ב): "מצחא דגלגלתא אשגחותא דאשגחותא... ותאנא כד אתגליא האי מצחא אתערו כל מאריהון דינא... בר ההיא שעתא כד סליקו צלותהון דישראל לקמי עתיק יומין ובעי לרחמא על בנוי, גלי מצחא דרעוא דרעוין ונהיר בהאי זעיר אפין ואשתכיך דינא... וכדין אתקרי עת רצון. וכל שעתא ושעתא דינא תלי והאי מצחא דזעיר אפין אתגליא, אתגליא מצחא דע-תיקא דעתיקין ואשתכיך דינא ולא אתעביד". בענין גילוייו של מצח זה בשעת מנחה של שבת לפי הזהר ר' שוהר 15 וההערה שם. וטעם הדבר ברור גם מקטע זה, שהרי דוקא בזמן המועד לדין מתגלה מצח הרצון.
29. רעו די לה — ר' ההערה הקודמת.